

MILLIY QADRIYATLAR — TALABALARNING MADANIYATLARARO KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSI SIFATIDA

Jabborova Nafisa Hikmatovna

Asman universiteti o'qituvchisi

jabborovan252@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada milliy qadriyatlarning talabalarda madaniyatlararo kommunikativ kompetensiyani shakllantirishdagi o'zni ko'rib chiqiladi. Muallif bu kompetensiyani faqat chet tilida gapira olish deb emas, o'z madaniyatini bilgan holda o'zga madaniyat vakili bilan til topisha olish deb tushunadi. Milliy qadriyatlarning besh xil pedagogik vazifasi ajratib ko'rsatiladi va ularning har biri dars misolida tushuntiriladi. Shuningdek, milliy mavzularni darsga kiritishda uchraydigan ikki tipik xatodan qanday saqlanish mumkinligi aytiladi.

Kalit so'zlar: milliy qadriyatlar, madaniyatlararo kommunikativ kompetensiya, madaniy tayanch nuqta, chet til ta'limi, qiyoslash, bag'rikenglik.

Chet til darslarida ko'p uchraydigan bir holat bor. Talaba grammatikani yaxshi biladi, test topshirsa yuqori ball oladi, lekin unga "Sizning yurtiingizda to'y qanday o'tadi?" degan oddiy savol berilsa, javob topolmay qoladi. Gap so'z boyligida ham emas. U o'z hayoti haqida chet tilida gapirishga o'rganmagan, chunki darsda bunday topshiriq deyarli bo'lmagan.

Bu holat bitta muhim narsani ko'rsatadi: til bilish bilan madaniyatlararo muloqotga tayyor bo'lish bir narsa emas. Xorijlik hamkasb bilan ishlaganda, xalqaro loyihada qatnashganda yoki chet elda o'qiganda talabaga faqat grammatika emas, boshqa narsa ham kerak bo'ladi — o'zini va o'zgani tushuntira olish.

Ana shu qobiliyat madaniyatlararo kommunikativ kompetensiya (keyingi o'rinlarda — MKK) deb ataladi. Uni sodda qilib shunday ta'riflash mumkin: boshqa madaniyat vakili bilan bir-birini ranjitmay, noto'g'ri tushunmay muloqot qura olish. Tadqiqotchilar uning tarkibini turlicha ajratadi, lekin aksariyati uchta asosiy komponentni tan oladi: madaniyatlar haqidagi bilim, shu bilimni muloqotda qo'llash ko'nikmasi va o'zga madaniyatga bo'lgan munosabat. M. Byram modelida bu komponentlar yanada batafsil — beshta guruhga bo'lib ko'rsatilgan.

Ushbu maqolaning maqsadi — milliy qadriyatlarning shu kompetensiyani shakllantirishdagi o'rnini aniqlash va ularning pedagogik vazifalarini ajratib ko'rsatish.

MKKni rivojlantirishda ko'pincha xorijiy madaniyat materiali ishlatiladi: Britaniya bayramlari, amerikacha muloqot odobi, xorijiy maktab hayoti. Bu kerak, lekin yetarli emas. Chunki talaba suhbatga bo'sh qo'l bilan kelmaydi — u o'z madaniy

tajribasi bilan keladi. Xorijiy odatni u baribir o'zinikiga solishtirib tushunadi. Bu solishtirish ongli bo'lmasa, stereotipga aylanadi.

Shuning uchun milliy qadriyatlarni darsga kiritish — bu vatanparvarlik mavzusini qo'shish emas, metodik zarurat. Talabaga qiyoslash uchun aniq nuqta kerak. Biz buni shartli ravishda madaniy tayanch nuqta deb atadik. Tayanch nuqtasi bo'lgan talaba o'zga madaniyatni kuzatadi; tayanch nuqtasi yo'q talaba esa yo ko'r-ko'rona taqlid qiladi, yo hamma yangilikni rad etadi.

Milliy qadriyatlarning besh vazifasi: Kuzatuvlar va dars tajribasi milliy qadriyatlar MKKni shakllantirishda kamida besh xil vazifa bajarishini ko'rsatadi.

Birinchidan, qiyoslash uchun material beradi. Mehmon kutish odobini olaylik. Bizda mehmon oldindan ogohlantirmay ham kelishi mumkin va bu tabiiy hol. Ko'p Yevropa mamlakatlarida esa kutilmagan tashrif noqulaylik deb qaraladi. Talaba bu farqni bilsa, xorijlik do'sti uning taklifini rad etganda buni hurmatsizlik deb o'ylamaydi. Qiyoslash ikkala tomonni ham ochadi: biz boshqa madaniyatni o'rganamiz, shu bilan birga o'zimiznikiga chetdan qaraymiz.

Quyidagi jadvalda shunday qiyoslashning namunasi keltirilgan. Unda to'rtta kundalik vaziyat ikki muloqot an'anasida solishtiriladi.

1-jadval. Bir vaziyatning ikki madaniyatdagi talqini

Vaziyat	O'zbek muloqot an'anasida	Ingliz muloqot an'anasida
Mehmon tashrifi	Oldindan kelishilmasa ham tabiiy qabul qilinadi	Odatda oldindan kelishiladi
Taklifni rad etish	Bevosita "yo'q" kam ishlatiladi, sabab aytiladi	Muloyim, lekin aniq rad javob me'yoriy
Sovg'ani qabul qilish	Sovg'a odatda keyinroq ochiladi	Sovg'a ko'pincha darhol ochiladi
Maqtovga javob	Kamtarona e'tiroz bildiriladi	Qisqa minnatdorchilik bildiriladi

Jadvalning didaktik qiymati shundaki, u talabani baholashdan tushuntirishga o'tkazadi. Talaba farqni qayd etgach, unga bitta savol beriladi: bu farqning sababi nimada? Javob izlash jarayonida u har ikki odatning ortidagi mantiqni ko'ra boshlaydi.

Ikkinchidan, talabaga ishonch beradi. O'z madaniyatini yaxshi biladigan talaba suhbatda o'zini erkin tutadi. Unda aytadigan gapi bor. Aksincha, "bizda nima bor edi" degan noaniq tasavvurdagi talaba yo jim turadi, yo suhbatdoshiga ma'qul bo'lish uchun hamma narsaga rozi bo'laveradi. Ikkalasi ham haqiqiy muloqot emas.

Uchinchidan, axloqiy o'lchov beradi. Bag'rikenglik, kattaga hurmat, so'zga mas'uliyat, mehmonga izzat — bular bizning tarbiyamizda allaqachon bor. Madaniyatlararo muloqotda ham xuddi shu sifatlar talab qilinadi. Ya'ni biz talabaga

mutlaqo yangi axloq o'rgatmaymiz, balki unga tanish bo'lgan me'yorlarni yangi vaziyatga ko'chirishga yordam beramiz. Bu ancha oson va tabiiy yo'l.

To'rtinchidan, qiziqish uyg'otadi. Talaba o'ziga notanish mavzuda gapirgandan ko'ra, o'zi biladigan narsa haqida gapirganda faolroq bo'ladi. "Mening shahrimdagi eng qiziq joy", "Oilamizda Navro'z qanday nishonlanadi" kabi topshiriqlarda hatto kam gapiradigan talabalar ham jonlanadi. Chunki ularda ayta oladigan haqiqiy mazmun bor.

Beshinchidan, darsga mazmun qo'shadi. Til mashqi mazmunsiz bo'lsa, u quruq shaklga aylanadi. Milliy mavzular matn, dialog, munozara va loyiha uchun tayyor mazmun beradi. Natijada talaba grammatik qoidani qoida uchun emas, fikrini aytish uchun ishlatadi.

Darsda bu qanday ko'rinadi. Nazariyani amaliyotga o'tkazish uchun murakkab texnologiya shart emas. Quyidagi uch topshiriq turi oddiy amaliy mashg'ulotda ham ishlaydi.

Qiyosiy topshiriq. Talaba yuqoridagi 1-jadvalga o'xshash jadvalni mustaqil to'ldiradi: unga faqat vaziyatlar ro'yxati beriladi, ustunlarni o'zi to'ldiradi. So'ng ikki-uch jumlada farqning sababini izohlaydi. Topshiriqning qiymati javobning to'g'riligida emas, izohlash urinishining o'zida.

Realini tushuntirish. "Hashar", "mahalla", "beshik to'yi" kabi so'zlarni ingliz tiliga aynan tarjima qilib bo'lmaydi. Talabaga topshiriq beriladi: shu tushunchani xorijlik do'stingga uch-to'rt jumlada tushuntir. Bu mashq juda foydali, chunki u bir vaqtning o'zida til vositalarini ham, madaniy vositachilik ko'nikmasini ham ishga soladi.

Tushunmovchilik vaziyati. Qisqa holat beriladi: xorijlik mehmon berilgan sovg'ani darhol ochib ko'rdi va rahmat aytdi; uy egasi esa xijolat bo'ldi. Savol: nima bo'ldi va kim xato qildi? Javob ustida ishlash jarayonida talabalar odatda bir xulosaga kelishadi — bu yerda xato qilgan odam yo'q, shunchaki ikki xil odat to'qnashgan. Shu xulosaning o'zi MKKning eng muhim qismi hisoblanadi.

Ikki xatodan saqlanish. Milliy mavzularni darsga kiritishda ikki tipik xato uchraydi.

Birinchisi — madaniyatni faqat tashqi belgilarga qisqartirish. Dars osh, do'ppi va bayram ro'yxati bilan cheklanib qoladi. Bu qiziqarli, lekin yuzaki. Talaba madaniyatning mantig'ini emas, atributlarini o'rganadi.

Ikkinchisi — o'z madaniyatini boshqalardan ustun qo'yish. Bunday yondashuvda dars qiyoslash emas, maqtovg'a aylanadi. Natija esa teskari bo'ladi: talaba o'zga madaniyat vakili bilan muloqotga emas, bahsga tayyorlanadi.

Ikkala xatodan saqlanishning yo'li bitta: milliy qadriyatlar har doim qiyosiy va dialogik kontekstda berilishi kerak. Ya'ni "bizda shunday, ularda bunday, buning sababi esa mana bu" tarzida. Baholash emas, tushuntirish.

Xulosa

Milliy qadriyatlar madaniyatlararo kommunikativ kompetensiyani shakllantirishning mazmuniy asosi bo'lib xizmat qiladi. Ular talabaga qiyoslash uchun material, muloqotda o'zini erkin his qilish uchun tayanch, muomalada esa tanish axloqiy o'lchov beradi.

Shu bois chet til dasturlarida milliy-madaniy mavzular tasodifiy qo'shimcha emas, oldindan rejalashtirilgan tarkibiy qism bo'lishi lozim. Amaliy jihatdan bu har bir mavzuga kamida bitta qiyosiy topshiriq va bitta realiyani tushuntirish mashqini kiritishni anglatadi. Bunday ish talabadan qo'shimcha vaqt talab qilmaydi, lekin uning muloqot tayyorgarligini sezilarli darajada oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Byram M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. — Clevedon: Multilingual Matters, 1997.
2. Kramersch C. Language and Culture. — Oxford: Oxford University Press, 1998.
3. Deardorff D. K. Identification and Assessment of Intercultural Competence as a Student Outcome of Internationalization // Journal of Studies in International Education. — 2006. — Vol. 10, No. 3.
4. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. — Toshkent, 2020.
5. Жабборова, Н. Х. (2024, October). Теоретические основы сравнительного анализа местоимений в русском, английском и узбекском языках. In Uz-conferences (No. 1, pp. 496-499).
6. N.H., J. (2026). Interference in the use of pronouns in foreign language learning: typical student errors and the influence of the native language. *Advances in Science and Humanities*, 2(08), 75-79. <https://doi.org/10.70728/human.v02.i08.016>
7. Jabborova, N. H. (2026). Content, principles and didactic potential of the ethnopedagogical approach in English language teaching. *NOVA: Global Scientific Research*, 1(4), 21–27. <https://doi.org/10.5281/zenodo.23246486>
8. Developing intercultural communicative competence in primary school pupils through an ethnopedagogical approach. (2026). *Qo'qon DPI. Ilmiy Xabarlar Jurnal*, 8(09), 10-16. <https://doi.org/10.70728/c.series.ped.v08.i09.002>